

MILAN MOGUŠ

PRIČEST U SMAIL-AGI

Milan Moguš
Derenčinova 18
HR 10000 Zagreb

UDK: 821.163.42-1.09
265.3
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2014-12-17

U svome djelu *Smrt Smail-age Čengića* Ivan je Mažuranić opjevao u poglavlju Četa obred pričešćivanja Crnogoraca pred borbu protiv Turaka. Taj dio obuhvaća 165 stihova (od stiha 312. do 477.) Detaljan opis toga dijela spomenutoga Mažuranićeva djela, o čemu do sada nije pisano, sadržaj je ovoga članka.

Ključne riječi: Ivan Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića*, pričest

Kad se želi prikazati književni opus Ivana Mažuranića, pjesnika i bana hrvatskoga, tri sastavnice čine cjelinu: Mažuranićeve pjesme, Mažuranićeve dopune četrnaestoga i petnaestoga pjevanja Gundulićeva *Osmana* i spjev *Smrt Smail-age Čengića* (u prvih nekoliko izdanja prezime je *Čengijića*). Koliko se god divili Mažuranićevim pjesmama ili njegovim hrvatskim prijevodima s latinskoga (npr. Horacijeva *Melpomena*), ostavljenim u rukopisu ili objavljivanim u ilirski nadahnutim časopisima od njegovih ranih gimnazijskih dana do banske mu zrelosti, odnosno čudili se hrabrosti Osmanskih dopuna Gundulićeva spjeva, Ivan je Mažuranić ipak najpoznatiji po autorstvu spjeva *Smrt Smail-age Čengića*. Mnoge su generacije bivših srednjoškolaca znale za Mažuranićeva *Smail-agu*, mnogo stihovlja čak i napamet.

Koliko je Mažuranićeva pjesan *Smrt Smail-age Čengića* doživjela izdanja, odnosno jezično-pravopisnih preinakâ, od onoga prvog, datiranog *na dan 29. studenoga 1845.* do danas, zapravo se sasvim točno ne zna. Ako se uzme u račun da je već iduće, 1846. godine, u almanahu *Iskra* objavljen pjesnički tekst pod naslovom *Smèrt Čengiç-age od Ivana Mažuranića*, onda je

zacijelo Mažuranićeva velepjesan premašila troznamenasti broj izdanja. Čini mi se da bi u tome rasponu zacijelo bilo isto toliko različitih redakcija tekstova *Smail-age*. U toj situaciji, kad bi se skoro bez sumnje moglo reći da ne postoje dva apsolutno ista teksta, dva, do u sitnicu, jednaka pjesnička teksta o Smail-agi, trebalo je za ovu zgodu odabrati jedno od postojećih koje je Mažuranićeva ruka stavljala na papir. Vjerojatno ćemo biti najbliže istini ako odaberemo one tekstove (pjesme, dopune Gundulićeva *Osmana i pjesan o Čengiću*) koje je izdao Vladimir Mažuranić, sin Ivanov (neko vrijeme predsjednik Akademije) i objavio u tiskarskom zavodu *Narodne novine* u Zagrebu 1895. S time u skladu razumljivo je da su svi Mažuranićevi tekstovi ovdje objavljeni onako kako se tada pisalo.

Ali unatoč istini o neistovjetnosti detaljâ u tekstovima *Smail-age*, gramatička su rješenja i poredak toga teksta ostajala više-manje netaknuta, tj. onakva kakva je propisivala Babukićeva gramatika, odnosno gramatika filologa Antuna Mažuranića, starijega brat Ivanova, čiju su riječ o hrvatskom jeziku kao književnom iskazu jednako poštivali i u gimnaziji i u domu Mažuranićevih. Stoga je na primjer, poredak riječi u pjesmama vidljiviji kad imenica prethodi pridjevu (*zvezde jasne, zora rana, dusi višnji, žarko sunce, djela prika, starac blagi, srce vruće, oružje ljuto, oko sokolovo*) negoli obratno, gramatički ispravno, ali stilistički ne odviše obojeno: *krotak pastir, sunčani zrak, pobožni krug, ljuto oružje, gluho doba, krotak, studen kamen* i sl. Iako dakle razlike postoje, sve teče nekako *normalno* i u dobru i u zlu, teče mirno, lako pamtljivo. I u tome je, čini mi se jedna od pravih pjesničkih vrijednosti i majstorija Ivana Mažuranića.

Unatoč spomenutim razlikama u tekstovima pjesničkog opusa Ivana Mažuranića kompozicija je njegova *Smail-age* jedinstvena: ima 1134 stiha, poredana u pet dijelova koja su imenovana kao I. *Agovanje*, II. *Noćnik*, III. *Četa*, IV. *Harač*, V. *Kob*. Dio komu je posvećen ovaj članak nalazi se u *Četi* i obuhvaća 165 stihova (od stiha 312. do 477.). Nije mi poznato da se tko posebno bavio interpretacijom baš toga dijela *Čete*, iako su neki dijelovi počesto spominjani u okviru cjelokupnoga pogleda na Mažuranićeva *Smail-aga* kao, primjerice, suprotnost agina nečovječja načina agovanja, u kojemu su se, pored neuspješnog ubiranja harača kao središnje točke pljačke, vrtile agine misli oko gvožđa i otrova, konopa i noža, pale i kolca, vrelog ulja i koplja vita, vješanja ljudi glavom strmoglavce, ali i *od balčaka i od djevojaka, i od lova i od sokolova, i od zlata i od ljuta rata*, odnosno kad su po njegovu šatoru bili *razastrti liepi sazi i dušeci vrh njih meci koji pozivaju na razblude tielo, na razblude i na sanak tih*. Ma kako se različito vrtio krug pojedinih doživljaja i doživljavanja u okviru Mažuranićeva epa o *Smail-agi*, dvije su imenice već

svojom jednakom najvećom frekvencijom pokazivale središte raskola i nepomirljivosti: *aga* nasuprot *rája*. Upravo će taj dio nepomirljivosti razriješiti Mažuranić umetanjem odjeljka o kojem je ovdje riječ.

Pošto je *aga* potamario već dosta toga što je potamaniti htio, iskazujući vlastitu i podaničku silu kojoj se malo tko i smio suprotstaviti, pripremao se na završni sukob, pokupiti carski harač i potući ono relativno malo Crnogoraca što su se kao četa *malena ali hrabra* skupili na Cetinju. I tu se, eto, pojavljuje novi, drugačiji dio *Smail-age*, pojavljuje se novo lice, novi pastir *gdjeno krotak k svome stadu grede*.

Pustimo Mažuranića da se sâm raspjeva dalje. Najprije predstavlja novoga pastira koga

*ne resi ni srebro ni zlato,
nego kriepost i mantija crna.
Ne rate ga sjajni pratioci
uz fenjere i dupliere sjajne,
ni ponosnieh zvona sa zvonikâ,
već ga prati sa zapada sunce
i zvon smjeran ovna iz planine.*

Umjesto čvrstog, zidanoga ili drvenoga hrama

*crkva mu je divno podnebesje,
oltar častni brdo i dolina,
tamjan miris, što se k nebu diže
iz cvijeta i iz biela svieta
i iz krvi za krst prolivene.*

Crkvenu propovjedaonicu zamjenjuje *studen kamen* na koji je *dobar starac pokročio kad se četi bliže prikućio* pa *okupiv hrabre vitezove* i nazvavši četi Božju pomoć, počeo besjediti:

*Djeco moja hrabri zatočnici,
vas je ova zemlja porodila,
kršovita, ali vama zlatna.
Djedi vaši rodiše se tudier,
otci vaši rodiše se tudier
i vi isti rodiste se tudier:
za vas ljepše u svijetu neima.*

Podsjeća svećenik zatim pripadnike čete na žrtve što su ih njihovi prethodnici podnijeli da očuvaju svoj komad zemlje:

*Djedi vaši za nj lievahu krvcu,
otci vaši za nj lievahu krvcu,
za nj vi isti krvcu prolievate:
za vas draže u svijetu neima.
Oro (=orao)gniezdno vrh timora vije,
jer slobode u ravnici nije.*

Ohrabrivši pripadnike skupljene čete, propovjednik ih priprema na završni boj:

*Za krst častni spravi ste mrijeti,
za nj se i sad mrijet podigoste,
srčbe božje hrabri osvetnici.
Al tko Bogu vierno služiti grede,
čistom srcem služiti mu valja,
čistom dušom vršiti onom treba,
koji vrši, Bog što sudi s neba.*

Kako u svakome životu ima uspona i padova, razumije se da je u burnom životu Crnogoraca moglo biti i bilo je propusta:

*Il vas tkogod uvriedio brata,
il nejaku dragi protivniku
život dignuv ogriješio dušu,
il dô vjeru, a krenu njome,
il gladnu uzkratio hranu,
il ranjenu ne zavio ranu.*

Sve su to grijesi, sve su djela prika kojih se možemo riješiti ako se iskreno pokajemo jer *bez kajanja neima oprostnika*. Zato starac-svećenik gotovo vapije ponavaljajući *kajite se, kajite se, kajite se!*

I nastavlja:

*Kajite se, dok imade dana,
dok je doba, djeco, kajite se.
Kajite se, dok nije pozvana
duša k onom, koji nebom trese.
Kajite se, jer zemaljskog stana
tič izmiče bjeguć, kajite se.
Kajite se, jerbo zora rana
nać će mnogog kud za vazda gre se.
Kajite se ...*

Štoviše, *liečec stadu rane, sam se (starac) svoje sjeti boli*, pa kao dobar pastir sve što kaže inom, i sam svojiem potvrđuje činom, činom vlastitoga pokajanja.

To je Mažuranićeva slika čete koja stoji na proplanku kao *mjesto razboljeno blagom rieči starca blaga*.

Toj je četi iznenada, pred završni dio čina, pridružuje još i hajduk Novica, moleći da bude kršten *jer krstu ne podoba junak nego kršten*. Ova je došljakova izjava bila dovoljna da se Novica pokrsti zajedno s drugima oko sebe. Tek se tada iznenađeni svi u četi primire i otada se, bar privremeno, *sto desnica na te rieči oružja manu (okani) ljuta*.

Preostao je još završni čin ove epizode, tj. opis same pričesti koju Mažuranić prikazuje ovako:

*Tader starac oči podigao,
blage oči i bijele ruke,
ter je četu oprostio grieha.
Pak je Bogom darivati stade.
Svakom' momku po česticu daje
Tajne piće (=hrane) hljeba nebeskoga,
svakom momku po kapljicu daje
tajna pića vina nebeskoga.*

Iz ovoga opisa slijedi da je pričest obavljena po ondašnjem crkvenom obredu u *dvije prilike*, tj. i kruhom i vinom, kako je u istočnom obredu i danas.

Za kraj Mažuranić oslikava scenu:

*Žarko sunce divno čudo gleda,
gdje slab starac slabe kriepi ljude,
da im snaga Bogu slična bude.
Žarko sunce za planinu sjede,
Starac ode, četa dalje grede.*

Ovim stihovljem Mažuranić završava prikaz obreda pričesti u *Smrti Smail-age Čengića* i ujedno je to završetak trećega dijela njegova spjeva, tj. *Čete*. Slijede ostala dva poglavlja, *Harač* i *Kob*, ali oni više ne pripadaju Mažuranićevu prikazu pričesti u *Smail-agi*.

Iako ovako oslikani prizor jest tematski dobrano drugačiji od ostalih dijelova *Smail-age*, jezična su sredstva iskaza gotovo ista, rekli bismo mažuranićevska. Uostalom, na to smo već na početku upozorili. I ovdje se, u ovome odjeljku naime, susreću izričaji kao *žarko sunce* i *bijele ruke*, glagol *stati* znači *početi*, fraza *dignuti život* (komu) znači *ubiti* ili *umrijeti*, umjesto *k*

nebu uzet put preinačuje se u frazu *ići kud zavazda gre se* itd. Ista se, Mažuranićeva, pjesnička ruka provlači ne samo kroz cijeloga njegova *Smail-agu* nego kroz cijelo njegovo pjesništvo. I svirkom i sviralom. U tom je smislu Ivan Mažuranić jedinstven.

Literatura

V. MAŽURANIĆ, *Pjesme Ivana Mažuranića*, Zagreb, 1895.

COMMUNION IN SMAIL-AGA

Summary

In his work *Smrt Smail-age Čengića (The Death of Smail-aga Čengić)* Ivan Mažuranić in the chapter 'Četa' praised the ceremony of communion of the Montenegrins before the battle against the Turks. This part encompasses 165 verses (from verses 312 to 477). A detailed description of this part of the mentioned work of Mažuranić, about which until now has not been written, is featured in this article.

Keywords: Ivan Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića (The Death of Smail-aga Čengić)*, communion